

ЗАДЪЛБОЧЕНО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА ПАРИТЕ

Въпросите за парите са едни от най-сложните и трудните в икономическата наука. Доцент д-р Николай Неновски е от по-младото поколение български икономисти, който проявява траен интерес към научния анализ на тези въпроси. Убедително доказателство за това е естеството на неговите изследвания и публикации, избраната тема на докторската дисертация, отпечатана като монография - "Търсенето на пари в трансформиращите се икономики" (1998 г.), както и най-новата му книга.

Афинитетът към теорията е отличителна черта в изследователската дейност на автора. Монографията му е един от малкото трудове в икономическата литература у нас, изпълнена на завидно професионално равнище и с много добро познаване на възгледите за парите и на паричната политика в развитите страни. Пред нас е задълбочено и оригинално изследване. С него Н. Неновски се включва в дискусиите и споровете, които се водят на Запад с участието на икономисти от различни школи, за изясняване на възможните последици от информационните технологии върху парите и паричните режими.

Книгата е атестат за солидния теоретичен потенциал, притежаван от автора, за широката му ерудиция, за свободното владение и прилагане на съвременния научен апарат при анализа, за способността да използва системния подход. Проучена е обширна литература на английски и френски език в областта на парите - главно трудове, излезли след Втората световна война, в частност през последните десетилетия на XX век. Използвани са и теоретични постановки на представители на класическата школа, както и на неокласици (А. Маршал, К. Виксел, Ъ. Фишер и др.). Най-голямо внимание обаче е отделено на възгледите на по-ранните представители на австрийската школа (К. Менгер, Л. Мизес, Ф. Хайек), както и на анализите на нейни съвременни последователи (М. Ротбард, Р. Гарисън и др.). След упадъка на тази школа през третото десетилетие от 70-те години на XX век се наблюдава нейното възраждане в САЩ и в други страни и засилване на влиянието ѝ в западните общества.

Структурата на книгата е логична и стройна. Отправна точка е разглеждането на хипотетичните условия на икономика, в която парите не съществуват, а потреблението, спестяванията и инвестициите представляват реални ресурси (гл.1). След това в теоретичната схема са включени парите и се преминава към изследване на произхода и еволюцията им (гл. 2), на търсенето и предлагането на пари, на паричното равновесие (гл. 3). В следващите глави (4 и 5) са анализирани ключовите проблеми за възможността от премахване на монопола на централните банки върху

* *Николай Неновски*. Свободните пари. Въпроси на икономическата теория. С., Академично издателство "Проф. Марин Дринов", 2001, 215 с.

паричната емисия и за прехода към свободните пари. Накрая в заключението е разгледано бъдещето на парите в условията на информационния век.

Заслужава да се отбележи, че монографията е изградена на базата на използването на определени подходи на анализ. Авторът няма претенции за специални приноси в тази област, но в увода той посочва основните методологически принципи, които смята като най-плодотворни при изследването на парите. Основополагащо място е определено на методологическия индивидуализъм, разглеждан обаче не в неговата статична и механична форма, а в модерната му динамична интерпретация. "Методологическият индивидуализъм не отрича твърдението, че цялото е повече от сумата, а по-скоро приема, че цялото е спонтанен резултат от взаимодействието на частите, то е самоорганизираща се система" (с. 15).

На второ място, подчертана е и важната роля и значение на информацията, знанието, несигурността (това понятие се използва вместо понятието "неопределеност") и времето при анализа на парите. Друг момент е акцентирането върху предимствата на абстрактно-логическия метод. Според нас обаче е принижено значението на историческия метод, на който е отделено изцяло второстепенно място. "Позоваванията на историята могат да имат единствено помощна и илюстративна роля при излагането на икономическата теория" (с. 18).

Накрая е дадено предпочитание на правилата и нормите на поведение пред дискреционните действия на правителствата и централните банки при осмисляне на икономическото развитие, вкл. на еволюцията на паричните системи.

В областта на методологията на анализа не е отчетено значението на синтеза на икономическите теории и на принципа на "допълнителността", използвани при съвременните научни изследвания. Те не са взети под внимание, тъй като не съответстват на логиката на австрийската школа.

В книгата се съдържат подходи, постановки и възгледи, които не само се разминават с традиционно приетите, но са направо провокативни и шокиращи. Така обаче те подтикват към мислене, към разработване на хипотези и към търсене на нови решения.

Квинтесенцията на труда са няколко основни идеи, изложени под формата на твърдения още в увода. Основополагащо значение има разбирането за появата и съществуването на парите като спонтанен продукт на размяната, схващане, отстоявано от икономистите от класическата школа, вкл. от Карл Маркс.

Логическо продължение на това разбиране е възгледът за частните, конкурентни пари, разглеждани като "изключително стабилна, саморегулираща се и самоорганизираща се система" (с. 11). Парите се схващат като неделими от икономическата свобода на индивидите и от правото им да сключват договори. "Свободата да избираш пари, с които да си служиш, е част от естествените права на човека" (пак там). Друг съществен момент е, че парите не се разглеждат като резултат от обществен договор и като публично благо.

Тук е мястото да обърнем внимание на факта, че теорията на свободните пазари израства на почвата на “теорията на свободните банки” (“free banking theory”), която се появи в средата на 70-те години на миналия век. Показано е, че тази теория се основава на идеи, съществували още през XVIII и XIX в., както и на възгледи, развити в рамките на австрийската школа през 30-те години на XX век. Спецификата на новата парадигма за свободните пари е дефинирана от Николай Неновски ясно и точно: “Това, което отличава новото поколение привърженици на свободните пари, е стремежът да се изгради цялостна и системна теория, която да отговори на предизвикателствата на бъдещето” (с. 85).

Направен е кратък обзор на литературата за свободните пари, като е разгледано съдържанието на публикациите през XX в. (на Вера Смит, Лорънс Уайт, Жорж Селжен, Паскал Сален, Кевин Доун, както и на книгата на Ф. Хайек “Денационализацията на парите”, 1978г.).

Според автора през последните години литературата за частните пари се разраства лавинообразно. Във връзка с това са дефинирани насоките и областите на изследванията, свързани с “изграждането на теоретичните основи на конкурентните пари и с анализирането и интерпретацията на многобройните исторически примери”(с. 85).

Подчертано оптимистично е оценен потенциалът на новата парадигма: “Противоположно на масово разпространеното мнение, в настоящия момент теорията за свободните пари разполага с отговор на най-дребните технически детайли, като са извършени и редица опити за компютърни симулации и игрови модели” (пак там).

Изградените парични режими от държавата, основани върху монополизацията на паричното предлагане и провеждането на паричната политика от централните банки, се разбират като почиващи “единствено върху частната логика на личните интереси или върху погрешни икономически теории” (с. 11).

Ролята на държавата в паричната сфера се преценява изцяло като негативна сила; намесата ѝ, независимо в каква форма се осъществява, се приема, че се характеризира с по-ниска ефективност в сравнение с тази на частните пари; вместо да спомага за повишаване стабилността на икономиката, тя е фактор, дестабилизиращ стопанското развитие.

Навярно обаче още по-провокативно звучи твърдението, че децентрализираните информационни технологии и телекомуникации по спонтанен път ще доведат до “самоосвобождаването на парите от контрола на държавата” и дори до изчезване на функцията им като средство за размяна.

Заключението на книгата е особено интересно (всъщност това е заключителна глава). Тук става ясно, че дългосрочните виждания на автора са отражение на определени процеси и тенденции, които вече реално се разгръщат в условията на информационната революция. Проследена е появата на дигиталните и на електронните пари, като за улеснение е прието,

че те са тъждествени, въпреки че е отбелязана съществуващата между тях разлика. Дигиталните пари се разглеждат като пряко свързани с децентрализираните информационни технологии и телекомуникациите и особено с Интернет. Посочени са някои от чертите на новите пари (сигурност, анонимност, независимост от определен физически носител, безкрайна делимост и трайност и др.).

Дигиталните пари се разглеждат като инструмент, който, увеличавайки възможностите за функционирането на конкурентните и частните пари, ще спомага за превръщането на централните банки и паричната политика “в анахронизъм”, а в по-далечна перспектива - и на самата държава.

Н. Неновски взема отношение към аргументи, които се лансират в подкрепа на тезата, че централната банка е в състояние да влияе върху динамиката на основни променливи (парична маса, равнище на цените и лихвените проценти), дори при положение, че тя не разполага с резервни пари. Подобни аргументи почиват на презумпцията, че тази институция и правителството могат да използват механизма на сетълмент на разплащанията между банките и финансовите посредници, както и на допускането, че ролята на фискалната политика ще се запази. Отчитайки специфичните черти на информационните технологии и на средствата за комуникации (преодоляване на времето и на пространството, нулеви транзакционни разходи, децентрализация и секретност и др.), авторът смята, че ще се разгръща процес на отслабване и ликвидиране на парите. Според него парите ще се освободят от опеката на държавата, а след това ще престанат да изпълняват функцията като средство за размяна. “Става дума за тяхното окончателно изчезване (както като вътрешни пари – inside money, така и като външни пари – outside money), а не както е било досега – до промяна на тяхната форма (от стокови пари към книжни пари или пък от книжни към кредитни и електронни)”. Това е коренно различно виждане в сравнение с възгледа, отстояван от по-ранни представители на теорията на свободните пари (К. Менгер, Л. Мизес, Ф. Хайек, М. Ротбард). В техните представи парите ще съществуват винаги като неотменна част от човешкия избор и размяната. Основа на новата по-радикална визия са дълбоките революционни промени, рожба на информационната епоха.

Изчезването на парите и особено на държавата се схващат като постепенен процес. Посочено е също, че начертаният сценарий на развитие не непременно може да се сбъдне и че не предсказването на събитията е задача на автора, “а да подбуди читателите да си задават повече въпроси и да избират (обосновано) сами техните отговори” (с. 180).

В монографията се съдържат някои тези, към които ще вземем критично отношение.

Първо, не споделям разбирането, с което практически напълно се отричат възможностите за ефективна намеса на държавата в паричната сфера.

Второ, имам възражение към начина, по който е разгледан въпросът за съотношението между дискреционните действия ("точната настройка") и правилата в областта на паричната политика при стабилизацията на икономиката. Неоснователно е дадено еднозначно предимство на втория инструмент пред първия. При настъпването на неблагоприятни събития обаче (разгръщане на по-дълбоки рецесии, поява на шокове и др.) прилагането на парична политика от дискреционен тип може да се окаже за предпочитане пред автоматичните мерки. Това е така, защото при такива ситуации стопанските органи трябва да проявят творчество при вземането на решенията. При непредвидени условия се изисква гъвкавост, а не рутинност в действията им. Именно гъвкавостта е съществена черта на дискрецията като тип управленско поведение. Показателно е, че в монографията е посочена тенденцията към връщане към свободни действия в паричната политика на централните банки (Великобритания, Канада, Япония, Испания, Унгария, Полша и др.) през последните години (с.118).

Трето, възразявам срещу застъпеното схващане, с което се поставя под въпрос реалният смисъл на макроикономическите величини за икономическия анализ и самото съществуване на макроикономиката като научна дисциплина.

Разбира се, определящо за съдържанието на книгата са безспорните й достойнства, на които се спряхме. Въпреки сложността на разглежданите въпроси материята е изложена ясно, разбираемо и достъпно. Освен това в монографията е приложен списък на използваните периодични издания със съкращенията им, обширна библиография (17 страници), именен показалец и подробно резюме на английски (13 страници). Като афоризми са включени и множество мисли на известни икономисти и философи.

Книгата на Николай Неновски може да бъде използвана и при преподаването на икономически теории, микро- и макроикономика в курсовете на студентите.

Ст. н. с. I ст. д-р ик. н. Атанас Леонидов